

Nailə Müzəffər qızı Mehraliyeva
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının dosenti,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
e-mail: nailamehraliyeva@bsu.edu.az

UDC 82-821

RUS POEZİYASININ KLASSİKİ ALEKSANDR PUŞKİNİN ƏSƏRLƏRİNİN AZƏRBAYCANDA NƏŞRİ

Xülasə: Elmi məqalədə vurğulandığı kimi, rus romantik ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Aleksandr Sergeyeviç Puşkin (1799-1837) Rusiyanın "ən böyük şairi" və müasir rus ədəbiyyatının banisi sayılır. A.Puşkindən Azərbaycan dilinə ilk tərcümələr XIX əsrin 80-90-cı illərinə təsadüf edir. Onun ilk tərcüməçisi isə Firdun bəy Köçərli olmuşdur. Məqalədə Aleksandr Puşkin əsərlərinin Azərbaycanda nəşri məsələləri öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: rus ədəbiyyatı, Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, tərcümə, şair, nəşr, seçilmiş əsərlər, şeir.

Naila Muzaffar gizi Mehraliyeva

Publication of essays in Azerbaijan
classic of Russian poetry by Alexander Pushkin

Summary: The article examines the translation and publication of the works of Alexander Sergeyevich Pushkin (1799-1837), one of the classics of Russian literature, in Azerbaijan. The history of the publication of "Selected Works", which provides information about the first translations of the great Russian poet, is covered here.

Key words: Russian literature, Alexander Pushkin, translation, poet, publication, selected works, poem.

Наиля Музаффар кызы Мехралиева

Издание сочинений классика русской поэзии
Александра Пушкина в Азербайджане

Резюме: В статье исследуется перевод и издание произведений одного из классиков русской литературы Александра Сергеевича Пушкина (1799-1837) в Азербайджане. Здесь рассказывается об истории публикации «Избранных произведений», в которых представлена информация о первых переводах великого русского поэта.

Ключевые слова: русская литература, Александр Пушкин, перевод, поэт, издание, избранные произведения, стихи.

Azərbaycan-rus ədəbi əlaqələrinin tarixi qədimdir. Azərbaycan ədəbiyyatının tanınmış nümayəndələri digər xalqların mədəniyyətinə, o cümlədən Rusiyanın böyük sənətkarlarına həmişə hörmət və ehtiram bəsləmişlər. Dahi şair Nizami Gəncəvinin hələ səkkiz əsr bundan əvvəl "Yeddi gözəl" dastanında ilhamla təsvir etdiyi gözəllərdən biri rus qızıdır. Qırmızı qəsrde yaşayan şahzadə qız – kitab oxumağı sevən, mədəniyyəti ilə zövq oxşayan slavyan gözəli oxucuların yaddaqalan obrazlarındanır.

Demokratik fikrin görkəmli nümayəndəsi olan ədəbi tənqidçi Vissarion Belinski hələ şairin sağlığından başlayaraq Aleksandr Puşkinin yaradıcılığına məqalələr həsr etmiş, onu dahi rus şairi adlandırmışdı. Onun fikrincə, Puşkinin böyüklüyü onda idi ki, o bir dəniz kimi özündən əvvəlki ədəbiyyatın bütün xırda və böyük çaylarını öz qoynuna almışdı. O, realist bir sənətkar kimi rus ədəbiyyatının gələcək inkişaf yolunu təyin etmiş və bu inkişafın sağlam bünövrəsini qoymuşdur [6, s.15].

Bu baxımdan professor Mir Cəlal Paşayevin fikirləri də maraq doğurur: "Puşkin rus poeziyasının ən yaxşı milli ənənələrini davam və inkişaf etdirməklə bərabər, bu poeziyanı dünya səhnəsinə çıxarmış və yeni tipli poeziya yaratmışdı. Puşkinin poeziyası dünya poeziyası tarixində realizmin qələbəsi idi. Real varlıqdakı, xalqın gündəlik mübarizə və həyatındakı şairənəliyi, gözəlliyi görmək, duymaq bacarığı Puşkinin ən gözəl xüsusiyyətlərindən idi" [6, s.13].

Azərbaycanda böyük rus ədibi Aleksandr Puşkinin zəngin yaradıcılığına dərin məhəbbət şairin əsərlərinin ana dilimizə tərcüməsinin və nəşrinin həyata keçirilməsi ilə nəticələnmişdir.

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə yazır: "Puşkinin rus ədəbiyyatındakı rolunu və yerini müəyyənləşdirmək üçün ölçü vahidi yoxdur. Ona görə ki, rus ədəbiyyatı və ictimai fikrinin yaranma və inkişafında Puşkinin rolu ölçüyəgəlməzdir. Çünki o yalnız yaratmayıb, həm də yaratdıqlarını ömründən sonra davam etdirib. O, həm əsl milli rus ədəbiyyatının banisi, həm də onun davamçısıdır. Puşkin bu gün də öz davamçılarının yaradıcılığında yaşayır və bu ədəbiyyatı yüksəldir. Bunun üçün də biz ona şairlər şairi deməkdə haqlıyıq" [6, s.13-14].

A.Puşkindən Azərbaycan dilinə ilk tərcümələr XIX əsrin 80-90-cı illərinə təsadüf edir. Onun əsərlərinin ilk tərcümələri Rəşid bəy Əfəndiyevin, Firdun bəy Köçərlinin, Əhməd bər Cavanşirin, Məmmədsadiq Əfəndiyevin, Abbas Səhhətin adı ilə bağlıdır. Şairin ilk tərcüməçisi Firdun bəy Köçərli "Balıqçı və balıq" nağılını tərcümə etmişdir. Sonra bu əsəri R.Əfəndiyev yenidən çevirərək 1901-ci ildə "Bəsirətül-ətval" dərsliyində dərc etdirmişdir. R.Əfəndiyev eyni zamanda şairin digər şeirlərini də dilimizə tərcümə etmişdir.

1912-ci ilə qədər A.Puşkinin iyirmidən çox əsəri Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuşdur. Şairin poetik tərcüməsinin yeni tarixi Abbas Səhhətin adı ilə bağlıdır. O, şairin səkkiz şeirini tərcümə etmiş, "Qafqaz", "Qış", "Peyğəmbər", "Suda boğulmuş", "Qaraçılar (bir parça)", "Qovğalı güzərgahları

gəzərəm", "Uçqun və ya uçurum", "Qış yolu" əsərlərində rus şeirinin mənə və gözəlliyini qoruyub saxlamışdır.

1899-cu ildə A.Puşkinin anadan olmasının yüz illiyi ilə əlaqədar olaraq Bakıda, Şamaxıda, Qazaxda, Naxçıvanda vəs. yerlərdə tədbirlər keçirilmiş, məruzələr edilmiş, məqalələr və kitablar yazılmışdır [2, s.61].

1937-ci ildə şairin ölümünün yüz illiyi ilə əlaqədar onun ədəbi irsinin öyrənilməsində mühüm addımlar atıldı. Yubiley münasibəti ilə Azərbaycan dilində şairin əsərlərindən ibarət kitablar nəşr olundu. Onların sırasında şairin üç cildlik "Seçilmiş əsərləri" mühüm yer tutur. Üçcildliyin nəşrinə ən yaxşı ədəbi qüvvələr, o cümlədən redaktorlardan M.Ələkbərli, M.Arif, H.Nəzərli, S.Şamilov, Ə.Axundov, tərcüməçilərdən Ə.Cavad, M.Müşfiq, M.S.Ordubadı, S.Vurğun, M.Rahim, M.Seyidzadə, A.Şaiq, N.Ağayeva, M.Ənvər, A.Əfəndiyev, C.Cahanbaxış və başqaları cəlb olunmuşdu. Şairin demək olar ki, bütün əsərləri yenidən tərcümə olunmuşdu. Müstəsna təşkil edən isə A.Səhətin artıq klassikaya çevrilmiş tərcümələri idi [2, s.6-7].

Yazışı və tənqidçi Elçin yazır: "Səməd Vurğunun "Yevgeni Onegin" tərcüməsi bizim tərcümə ədəbiyyatımızın ən məşhur nümunələrindən biri, bəlkə də birincisidir. Azərbaycanda yəqin az oxucu tapılar ki, Səməd Vurğunun 1936-cı ildə "Yevgeni Onegin"i tərcümə edib bitirdikdən sonra "Böyük şairin şərəfinə" yazdığı:

**Axıtdım alınımın inci tərini,
Yanmadım ömrümün iki ilinə.
Rusiya şerinin şah əsərini
Çevirdim Vaqifin şirin dilinə!**

– misralarından xəbərsiz olsun.

Bu kontekstdə Səməd Vurğunun ədəbiyyatda, ictimai fikirdəki böyük nüfuzunu da yada salsaq, ondan sonra yenidən "Yevgeni Onegin"ə müraciət etmək, bu böyük poemanı yenidən Azərbaycan dilinə çevirmək, şübhəsiz ki, sənətkar cəsarəti tələb edir" [1].

Anadan olmasının yüz əlli illik yubileyi münasibətilə böyük rus şairinin altı cildlik "Seçilmiş əsərləri" Azərbaycan dilində nəşr edildi. Altıcildliyə 1930-cu illərin tərcüməsi ilə yanaşı, H.Abbasızadə, B.Adil, M.Dilbazi, Q.Qasımsızadə, N.Rəfibəyli, Ə.Tələt, Z.Cabbarzadə, C.Məcnunbəyov, B.Musayev, O.Sarıvəlli və digər yeni mütərcimlərin tərcümələri daxil edilmişdi [3, s.11].

1970-1980-ci illərdə Azərbaycanda Puşkinşünaslıq sahəsində ciddi işlər görülmüşdür. Bu illərdə "Azəməşr", "Yazıçı" rus şairinin ayrı-ayrı kitablarını çapdan buraxmışlar. Məsələn, 1987-ci ildə Puşkinin 572 səhifə həcmində "Şeirler, poemalar, povestlər" adlı kitabı nəşr olunmuşdur. 45 min nüsxə tirajla çapdan çıxan bu kitaba onun "Qaraçılar", "Çağırış", "Leyla", "Qara şal", "Peyğəmbər", "Qış axşamı", "Bağçasaray fontanı" "Qaraçılar", "Yevgeni

Oneygin", "Motsart və Salyeri" poemaları, "Kapitan qızı", "Belkinin hekayələri", "Böyük Pyotrun zəncisi" povest və hekayələri və s. daxil edilmişdir.

A.Puşkinin şeirləri dövrü mətbuat səhifələrində də işıq üzü görmüşdür. Ədibin "Çadayeve" (tərc. Ü.Bünyadzadə), "Əks-səda" (tərc. A.Ələkbərov) şeirləri "Mütərcim" jurnalında, "Fazil xana", "Çadayeve" "Kaspi" qəzetində, "Küylü küçələrə baş alırammı", "Dənizə ithaf", "Qafiyəfərəndazın aqibəti", "Mənəm, İnezilya pəncərədən altda", "Ruslan və Lyudmila" (poemadan parça), "Qış gecəsi", "Qurana bənzətmələr", "Şaire", "Napoleon", (tərc. S.Məmmədzadə) "Azərbaycan" şeirləri "Mütərcim" jurnalında dərc olunmuşdur.

Şairin "Seçilmiş əsərləri" dəfələrlə müxtəlif nəşriyyatlar tərəfindən buraxılmışdır. "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" 12 yanvar 2004-cü il tarixli Prezident Sərəncamına əsasən A.Puşkinin əsərləri yenidən nəşr olunmuşdur. Belə ki, "Öndər" nəşriyyatı tərəfindən onun "Seçilmiş əsərləri" çapdan buraxılmış, pulsuz olaraq ölkə kitabxanalarına hədiyyə olunmuşdur.

A.Puşkinin digər bir "Seçilmiş əsərləri" "Dünya ədəbiyyatı" seriyasından nəşr edilmişdir. "Avrasiya Press" tərəfindən 2006-cı ildə çapdan buraxılan bu kitabın birinci cildinə "Dubrovski", "Misir gecələri", "Qaratoxmaq qız", "Böyük Pyotrun zəncisi" və s. povest və hekayələri daxil edilmişdir.

"Şərq-Qərb" nəşriyyatı 2009-cı ildə "Dünya ədəbiyyatı klassikləri" seriyasından buraxdığı kitaba A.Puşkinin ayrı-ayrı illərdə yazdığı məşhur şeirlərini, poemalarını, dram əsərlərini, "Kapitan qızı" povestini daxil etmişdir. Kitabın tərtibçisi Telman Cəfərovdur. Ön sözün müəllifi Arif Hacıyev yazır: "A.S.Puşkin poeziyası ömrümüzü işıqladır, qəlbimizə hərarət gətirir, insana, onun mənəvi gözəlliyinə olan inamımızı möhkəmlədir" [4, s.13].

ƏDƏBİYYAT

1. Elçin. *Bir qartal da havalanıb zirvə qaşından...* (Tərcüməçi məsuliyyəti və istedadı haqqında söz) // 525-ci qəzet.- 2012.- 17 noyabr.- S.20-21. <http://www.anl.az/down/meqale/525/2012/noyabr/278017.htm>

2. Puşkin A.S. *Seçilmiş əsərləri*. – Bakı: Öndər, 2004. – 662 s.

3. Puşkin A.S. *Şeirler, poemalar, povestler*. – Bakı: Yazıçı, 1987. – 570 s.

4. Puşkin A.S. *Seçilmiş əsərləri: II cild*. – Bakı: Avrasiya Press, 2006. – 320 s.

5. Puşkin A.S. *Seçilmiş əsərləri*. – Bakı: Şərq-Qərb, 2009. – 664 s.

6. *Şeirler məclisinin gövhəri Puşkin: Metodik vəsait / tərt. ed. R.Məmmədli; ixt.red. və burax. məsul Ş.Qəmbərova; red. K.Ağazadə*. – Bakı: F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, 2019. – 43 s.